

ВІДГУК

**опонента – доцента, доктора педагогічних наук,
професора кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки**

Пріми Дмитра Анатолійовича

про дисертацію Гребі Ілдіко Золтанівни

**«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО
НАВЧАННЯ УЧНІВ», подану на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»**

1.Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. Процес підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання набуває особливої значущості в контексті сучасних освітніх реформ і трансформацій суспільства. Виклики, пов'язані з розбудовою інклюзивного освітнього середовища, актуалізують питання формування професійної компетентності педагогів, здатних ефективно працювати з дітьми з особливими освітніми потребами.

У зв'язку з цим, педагогічні умови підготовки майбутніх учителів повинні охоплювати розвиток у них готовності до роботи в інклюзивному середовищі, формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю, а також засвоєння сучасних методик і технологій інклюзивного навчання. Особливу увагу слід приділити підготовці педагогів до індивідуалізації навчального процесу, створення сприятливого психологічного клімату в класі та організації партнерської взаємодії з батьками, асистентами вчителя, корекційними педагогами та психологами.

За таких умов стає очевидною необхідність оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи з урахуванням сучасних педагогічних і соціальних викликів. Важливими аспектами є розвиток їхньої емоційної стійкості, гнучкості у використанні адаптивних методик та формування навичок ефективної комунікації в умовах різнорівневого класу. Усі ці компоненти сприятимуть підвищенню ефективності інклюзивного навчання та реалізації принципів рівного доступу до освіти для всіх учнів.

Посилюють актуальність проблеми й результати аналізу існуючих програм професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, які свідчать про недостатню інтеграцію інклюзивного компоненту в навчальні курси. Крім того, сучасна освітня практика демонструє певні суперечності між вимогами до інклюзивного навчання та реальним рівнем готовності педагогів працювати в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Зазначені аспекти дозволили сформулювати проблему дослідження та визначити педагогічні умови, які сприятимуть ефективному розвитку професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію підготовлено відповідно до тематичного плану науково-дослідницьких робіт Хмельницького національного університету, у межах науково-дослідницької роботи «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (державний реєстраційний номер 0119U103663).

Тема дисертації затверджена вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 8 від 10.11.2021 р.).

3. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Комплексний аналіз наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених проблемі інклюзивної освіти, а також сучасні педагогічні підходи до підготовки учителів початкової школи дозволили авторці ґрунтовно висвітлити теоретичні засади та сформулювати вихідні положення щодо ефективного формування готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів. Позитивної оцінки заслуговує обґрунтування дисертанткою педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів, які включають формування позитивної мотивації майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів; оновлення змісту фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи з врахуванням потреб інклюзивного навчання учнів; розвиток комунікативних навичок майбутніх учителів початкової школи засобами техніки «World Cafe»; розвиток практичних навичок майбутніх вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів на засадах педагогіки партнерства.

Важливим аспектом є вдосконалення діагностичного інструментарію, що передбачає використання критеріально-оцінювального підходу до визначення рівня готовності студентів до роботи в інклюзивному середовищі. Запропоновані в дослідженні критерії (мотиваційний; когнітивний; рефлексивний та комунікативний) та відповідні рівні сформованості професійної готовності (високий, достатній, задовільний, низький) дають змогу детально проаналізувати стан підготовки майбутніх учителів до інклюзивного навчання.

Дисертантка творчо і нестандартно уточнила сутність поняття «професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання» та «готовність майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів». Без сумніву позитивним є практичне значення одержаних результатів дослідження: проведення низки тренінгів та рольових ігор («Основи інклюзивного навчання» «Інклюзивна школа – доступне та комфортне середовище», «Мої умови співпраці з асистентом (асистентом педагога, асистентом

дитини)», «Консультація у психолога», «Педагогічний консиліум», «Діалог підтримки: перші кроки розвитку», «Вчитель-батьки учня з ООП», «Вчитель-батьки учнів з нормотиповим розвитком» та «Вчитель-всі батьки класу»), розроблення авторського курсу «World Cafe у педагогічній практиці» з обговоренням надважливих тем («Комфортний заклад освіти, який він?», «Емоційне благополуччя учнів: створення підтримуючого середовища, яке сприяє психологічному комфорту та емоційній стабільності учнів», «SWOT-аналіз інклюзивного середовища», «Боротьба з булінгом: розробка ефективних стратегій для запобігання та реагування на булінг у шкільному середовищі», «Партнерство як важлива умова реалізації принципів ефективної співпраці в умовах інклюзії», «Стратегії ефективної співпраці з батьками в інклюзивному освітньому середовищі»), апробовано форми перепідготовки та підвищення кваліфікації учителів початкової школи (семінари, тренінги).

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження Гребі І.З. викладено ясно та логічно; вони є добре аргументованими та змістовними. Достовірність отриманих результатів підтверджується теоретичною обґрунтованістю основних положень дослідження, опрацюванням великої кількості джерел, застосуванням сучасних методів дослідження, апробацією та впровадженням результатів роботи в практику закладів вищої освіти.

Обґрунтування теми дисертації є методологічно, теоретично та технологічно переконливим, а комплекс завдань для її вирішення сприяє розкриттю теми та досягненню мети дослідження.

Аналіз основних положень дисертації свідчить про досягнення мети та вирішення завдань дослідження. Зміст роботи відповідає поставленій меті та завданням дослідження. Висновки, представлені в дисертації, характеризуються повнотою та логічністю викладу, достатнім рівнем обґрунтованості та достовірності.

5. Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна робота Гребі І.З. містить три розділи, кожен з яких узгоджується із загальною метою дослідження та відображає його логічну послідовність.

У вступі дослідження розкрито актуальність і доцільність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання роботи. Окреслено методологічну базу дослідження, подано характеристику застосованих методів, визначено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, а також наведено інформацію щодо їх апробації та впровадження у заклади вищої освіти.

Перший розділ присвячений теоретичним засадам підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів. Проаналізовано сучасні наукові підходи до підготовки учителів початкової школи

в Україні, визначено ключові педагогічні концепції ефективного інклюзивного навчання. Особливу увагу приділено аналізу міжнародного досвіду (Німеччина, Італія, Бельгія, Швеція, Великобританія, Фінляндія). У розділі також досліджено нормативно-правові документи, які регулюють інклюзивну освіту в Україні. Для формування цілісного уявлення про інклюзивну освіту витлумачено основні поняття, що визначають її філософію: «інклюзивне освітнє середовище», «інклюзивна школа», «індивідуальна програма розвитку», «освіта для всіх», «особливі освітні потреби», «соціальна інклюзія» тощо.

У *другому розділі* досліджено чинники, що визначають успішність підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів. Визначено та обґрунтовано педагогічні умови, необхідні для якісної підготовки учителів початкової школи. Зокрема, розглянуто значення традиційних та інноваційних методів навчання, їх поєднання у професійній підготовці. Наведено приклади сучасних методик, які мають практичне значення як для навчання студентів, так і для роботи з учнями початкової школи, особливо в інклюзивних класах. Окрему увагу приділено рольовим іграм та тренінгам, які формують готовність майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів. Авторка описує їхню структуру, мету, а також акцентує увагу на розвитку практичних навичок у контексті педагогіки партнерства. Окрім того, запропоновано кейси щодо залучення батьків до співпраці зі школою, що підкреслює важливість партнерської взаємодії в інклюзивному освітньому процесі.

У *третьому розділі* дисертації представлено результати дослідження готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів. Греба І.З. описує зміст та методику організації педагогічного експерименту, який складається з констатувального, формувального та узагальнювального етапів. Особливу увагу приділено формувальному етапу, під час якого впроваджувалися педагогічні умови, спрямовані на підвищення готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів. Аналіз отриманих результатів показав позитивну динаміку у формуванні необхідних компетентностей, що підтверджує ефективність запропонованих методик. Зокрема, статистичні дані свідчать про зростання рівня підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів, що підтверджує доцільність використання обраних підходів у навчальному процесі. Дослідження базується на ґрунтовному аналізі наукової літератури, де проаналізовано 207 джерел, що дозволило дисертантці сформулювати обґрунтовані наукові висновки.

6. Достовірність та аргументованість результатів. Для перевірки результативності запропонованих педагогічних умов, проведено педагогічний експеримент, який дозволяє стверджувати про результативність педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного

навчання учнів. Констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту чітко сплановані, вірогідність одержаних результатів доведено шляхом застосування методів математичної статистики (критерій Пірсона). Висновки до розділів достатньо повно характеризують зміст дослідження.

Результати дослідження підтверджено в таких закладах вищої освіти України: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II (довідка про впровадження № 316/2024 від 06.12.2024 р.), Мукачівський державний університет (довідка про впровадження № 3356 від 04.12.2024 р.), Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження № 06/44 від 05.12.2024 р.), Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 539/02-13 від 09.12.2024 р.).

7. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення й висновки дослідження представлено у 14 публікаціях, із них: 6 публікацій у фахових виданнях України (категорія Б), 5 публікацій у збірниках матеріалів наукових конференцій, 2 статті в закордонних виданнях, один навчальний посібник.

8. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Під час роботи з дисертацією порушень академічної доброчесності не виявлено, текст роботи є оригінальним. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам до оприлюднення результатів дослідження.

9. Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає у впровадженні інноваційних методів та матеріалів у підготовку майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів. Зокрема, до програми дисципліни «Педагогічні технології в початковій школі» інтегровано творчі завдання проблемного характеру інклюзивної спрямованості, що сприяють розвитку критичного мислення та пізнавальної активності студентів. Розроблено та апробовано тренінги для освітнього компоненту «Основи інклюзивного навчання», такі як «Інклюзивна школа – доступне та комфортне середовище» та «Створення ситуації успіху учня з ООП». Проведено рольові ігри, зокрема «Консультація у психолога» та «Педагогічний консиліум», які допомагають майбутнім педагогам відпрацювати навички взаємодії з учнями та їхніми батьками. Введено авторський курс «World safe у педагогічній практиці», де за допомогою технології «World Cafe» обговорюються важливі теми, такі як створення комфортного освітнього середовища та стратегії ефективної співпраці з батьками в умовах інклюзії.

Запропоновані матеріали можуть бути впроваджені в освітній процес закладів вищої та післядипломної освіти під час викладання курсів для вчителів початкової школи, методик викладання, педагогіки, а також вибіркових курсів, спецкурсів, тренінгів та у ході організації педагогічної практики.

10. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Віддаючи належне здобуткам дисертаційного дослідження Гребі І.З., вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та проаналізувати дискусійні моменти щодо вирішення досліджуваної проблеми:

1. На наш погляд, у дисертації недостатньо акцентовано увагу на міждисциплінарному підході, оскільки проблема інклюзивного навчання потребує комплексного вивчення, зокрема з урахуванням психологічних, соціальних та правових аспектів.

2. Попри те, що здобувачкою зазначається важливість асистента вчителя у процесі інклюзивного навчання, в роботі бракує аналізу його взаємодії з педагогом та впливу на ефективність навчального процесу.

3. Видається дещо обмеженою вибірка учасників експерименту для аналізу ефективності визначених педагогічних умов, яка може бути недостатньо репрезентативною для узагальнення результатів.

4. Поза сумнівом, дослідження підтверджує позитивну динаміку рівня підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів, однак відсутній прогностичний аналіз того, як ці зміни проявлятимуться у професійній діяльності педагогів через певний період після закінчення навчання.

5. У процесі ретельного аналізу тексту дисертації складається враження недостатності уваги щодо соціокультурного контексту у площині формування підходів до інклюзивної освіти. Думається, важливо було б проаналізувати, як регіональні особливості та соціальні чинники впливають на сприйняття та впровадження інклюзивної освіти та підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів.

Проте зазначені зауваження не знижують високої теоретичної та практичної цінності проведеного наукового дослідження, яке є концептуальним, цілісним, завершеним, що робить вагомий внесок у розвиток освітніх, педагогічних наук.

11. Загальний висновок. Дисертація Гребі Ілдіко Золтанівни «Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів» є самостійною та завершеною науковою роботою, виконаною особисто дисертанткою у вигляді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису.

Дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор, Гребі І.З.

заслуговує на присудження ступеня доктора філософії РЮ з галузі знань 01 Освіта, педагогіка за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Опонент:

доцент, доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Дмитро ПРИМА

